

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΟΡΧΑΝ ΠΑΜΟΥΚ

Υπάρχουν γενναίοι άνθρωποι στην Τουρκία

Ο νομπελίστας συγγραφέας μιλάει για το τελευταίο του μυθιστόρημα, στο οποίο πρωταγωνιστούν Έλληνες γιατροί του 19ου αιώνα, και διατυπώνει την πρόβλεψή του για τις επικείμενες προεδρικές εκλογές στη χώρα του. **Σελ. 8**

Ορχάν Παμούκ, συγγραφέας

Υπάρχουν γενναίοι άνθρωποι εδώ

Αυτοί που ασκούν κριτική στο τουρκικό καθεστώς και οι πηγές της έμπνευσης από τους Έλληνες γιατρούς του 19ου αιώνα

Συνέντευξη στον ΝΙΚΟΛΑΪΖΗ

Το τελευταίο μυθιστόρημα του Τούρκου νομπελίστα συγγραφέα Ορχάν Παμούκ, με τίτλο «Νύχτες Πανούκλας» (εκδ. Πατάκη, μτφρ. Στέλλα Βρετού), είναι ένα βιβλίο για μια επιδημία. Ξεσπάει το 1901 στο φανταστικό νησί Μίνγκερ, αλλά οι τοπικές οθωμανικές αρχές δεν είναι πρόθυμες να την αντιμετωπίσουν. Ακόμα χειρότερα, ο αρχειοθεωρητής υγιεινής που στέλνει στο νησί ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ δολοφονείται, ενώ οι κάτοικοι, μισοί χριστιανοί και μισοί μουσουλμάνοι, δυσκολεύονται να αφήσουν τις προκαταλήψεις και να σεβαστούν τα υγειονομικά μέτρα. Ένας νεαρός γιατρός, ο Νουρί, αναλαμβάνει δράση. Όμως το κακό έχει εξαπλωθεί. Και η ίδια η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν αποθνήσκει ποτέ ποτέ.

Φυσικά, το θέμα εδώ δεν είναι μόνο η καραντίνα σε ένα φανταστικό νησί. Το Μίνγκερ, πάντως, έχει τη σημασία του. Ο Παμούκ το βάσιμα εν μέρει στην Κρήτη και στη νήσο Πρίγκιπο, ενώ θέλω να εντάξει και στα πολιτικά δράματα που θα προέκυπταν εντός του λόγω του απομονωμένου χαρακτήρα του. Μιλώντας από την άλλη άκρη της οθόνης, ο συγγραφέας εξηγεί στην «Κ» ότι την ίδια την ιδέα ενός μυθιστορήματος με θέμα μια επιδημία τη συνέλαβε 40 χρόνια πριν – σε κάποια έργα του, όπως στο «Λευκό Κασίτρο» και το «Σπίτι της οικίας», την ενσωμάτωσε κιόλας. Τον ενδιέφερε όμως το στοιχείο του αυταρχισμού που συνοδεύει την επιβολή υγειονομικών μέτρων, καθώς και πώς αυτά μπορούν να γίνουν καταλύτης της γέννησης ενός ισχυρού κράτους. Και αποφάσισε να αρχίσει το γράψιμο όταν το 2016 εντάθηκε ο αυταρχισμός του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν.

Τελικά, οι «Νύχτες Πανούκλας» είναι και μια αλληγορία για το πώς από τις στάχτες μιας αυτοκρατορίας γεννιούνται έθνη με δικούς τους μύθους και αφηγήσεις. Στο μυθιστόρημα, φορέας αυτής της μετάβασης είναι ο λοχαγός Κιμίλ, που στην Τουρκία θύμιζε σε κάποιους τον Κεμάλ Ατατούρκ. Ο Παμούκ καταγράφει ότι τον προέβλεψε, δεν δέχεται την κατηγορία. Ούτε όμως και τις γενικές που μπορούν να γίνουν πάνω της.

– Στις «Νύχτες Πανούκλας» οι οθωμανικές αρχές αντιμεταρίζουν μια επιδημία σαν ένα μάλλον πολιτικό ζήτημα, που

απαιτείται αυταρχική διαχείριση. Συνέβη κάτι παρόμοιο και στην πανδημία του κορωνοϊού; – Χωρίς αμφιβολία, σε όλες ανεξαιρέτως τις πανδημίες που αντιμετωπίζονται από τις κυβερνήσεις με επιβολή καραντίνων υπάρχει ένα πρόβλημα αυταρχισμού και περιορισμού των ελευθεριών. Είναι αναπόφευκτο. Επιχειρήσεις και μαγαζάτορες, εστιατόρες και ξενοδόχοι, ιδιοκτήτες τσιλιών και τρένων διαμαρτυρούνται διαρκώς. Οι ίδιοι περίπου άνθρωποι διαμαρτυρούνται στις κυβερνήσεις και όταν ο αριθμός των θύματων αυξάνεται. Οι δημοσιογράφοι από τη μεριά

“ Η επιστήμη είναι η απόνιση σε όλες τις ερωτήσεις μας. Από την άλλη, αν οι άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση στην επιστήμη, δεν σπεύδω να τους κατηγόρησω. ”

τους ασκούν κριτική στην κυβέρνηση αλλά και στους μαγαζάτορες. Το βιβλίο μου όμως δεν λέει ότι η μία πλευρά ή η άλλη είναι ένοχη. Ούτε καν όσοι στρέφονται στη μάχη και τη θρησκεία.

– Εκτίμησα το γεγονός ότι στο βιβλίο σας δεν ερωτεύεστε όσους έχουν παράλογους φόβους και αντιδράσεις ενόπλιον της επιδημίας. Νομίζω ότι γενικός θα πρέπει να καταλάβουμε τη φροβήνται. Συμφωνείτε; – Ευχαριστώ που το λέτε. Δεν είμαι φανατικός θετικιστής, αν και κατανοώ ότι η επιστήμη είναι η απάντηση σε όλες τις ερωτήσεις μας. Από την άλλη, αν οι άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση στην επιστήμη, δεν σπεύδω να τους κατηγορήσω. Στο βιβλίο, όλοι οι μουσουλμάνοι έλεγαν στον σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ «θέλουμε μουσουλμάνους γιατρούς». Ήταν συντηρητικοί άνθρωποι, όχι πολύ μορφωμένοι, επομένως δεν μπορού

«Αν ένας καθηγητής δώσει στους μαθητές του το βιβλίο μου, τότε οι συντηρητικοί συνάδελφοί του θα πουν "μια αυτός είναι ένας αποστάτης, προσέβαλε τον Κεμάλ και τον τουρκισμό, μιλάει για το βιβλίο του γιατί αποτελεί μέρος ενός πολιτισμικού πολέμου". Όταν εικά ρωτήσω τον εισαγγελέα σε ποια σελίδα βρισκόταν η προσβολή, δεν μπορούσα να πει...»

να τους ρίξω το φταίξιμο. Απευθύνονται στους σείξδες (ο.σ.ο. τοπικοί θρησκευτικοί λόγιοι) γιατί δεν υπήρχαν διαθέσιμοι γιατροί ή γιατί δεν υπήρχε επικοινωνία με τους Έλληνας ορθόδοξους γιατρούς, που δεν μιλούσαν καν τουρκικά.

– Οι Έλληνες γιατροί είναι οι περισσότεροι στο βιβλίο. Προέκυψε από αρχαικά έρευνα ένα τέτοιο στοιχείο; – Ναι. Ο Αμπτούλ Χαμίτ ανησυχούσε πολύ γι' αυτό. Ήταν αν και καταπιστευτικός τύπος –πρέπει να είχατε αντικειμενική εικόνα– ο Αμπντούλ Χαμίτ ήταν επίσης και εκουχρονιστής. Έδωσε έμφαση στα δημόσια έργα και κατασκόπησε σιδηροδρομίες, δίκτυα τηλεγράφου, νοσοκομεία και άλλες υποδομές. Ειδικά για τα νοσοκομεία δαπάνησε πολλά χρήματα και θέλησε να φέρει γιατρούς από το εξωτερικό. Δημοιούργησε τις πρώτες οθωμανικές ιατρικές σχολές. Η εκπαίδευση, ωστόσο, γινόταν στα γαλλικά, γιατί δεν υπήρχαν άλλα εγχειρίδια. Κάποιοι καθηγητές ήταν επίσης Τάλλοι. Έτσι, για να σπουδάσεις Ιατρική στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, σε ποίμε το 1880, έπρεπε να μιλάς τη γαλλική γλώσσα. Οι ορθόδοξοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας –οι Έλληνες αν προτιμάτε– ήταν πιο μορφωμένοι, σήκωναν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα και τη γλώσσα κλάσης. Ο μουσουλμάνοι λιγότερο, γιατί δεν ήταν τόσο μορφωμένοι και εύποροι. Στις εισαγωγικές εξετάσεις λοιπόν κυριαρχούσαν πάντα οι ορθόδοξοι και τελικά οι γιατροί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ακόμα και αν είχαν εκπαιδευτεί εντός της, μιλούσαν ελληνικά ή γαλλικά. Και δεν ήθελαν να πηγαίνουν στις γειτονικές των μουσουλμάνων, όπου υπήρχε ο κίνδυνος της χολέρας και τριγωνούσε το βακτήριο της πανούκλας.

– Λίγο αφότου το βιβλίο εκδόθηκε στην Τουρκία, κατηγορήσατε ότι με αυτό προσβάλατε τον Κεμάλ Ατατούρκ και την τουρκική σημαία. Πώς ακριβώς το κάνατε; – Το μυθιστόρημά μου αποτελεί ένα είδος αλληγορίας για την επινόηση και τη θεμελίωση των εθνών μετά την πτώση των μεγάλων αυτοκρατοριών. Και αφού η Τουρκική Δημοκρατία είναι κι αυτή μια τέτοια χώρα, άνθρωποι συννομιμαίοι, ζήλοφθονοι και ένθικώς άρχισαν να με επικρίνουν σε τουρκικές εφημερίδες λέγοντας ότι γελοιοποίησα την τουρκική σημαία

και τον Κεμάλ Ατατούρκ. Δεν είναι αλήθεια. Το μυθιστόρημα δεν είναι για τον Κεμάλ Ατατούρκ –θα σας το έλεγα αν ίσχυε. Δεν είναι τέτοιο είδος ανθρώπου, δεν θα αφιέρωνα πέντε χρόνια της ζωής μου για να επικρίνω τον Κεμάλ –αν ήθελα θα έγραφα ένα άρθρο. Πρόκειται για φέματα που βρίσκουν έρεισμα στο τουρκικό νομικό σύστημα, γιατί αποτελούν κομμάτι μιας πολιτικής διένεξης. Οι άνθρωποι αυτοί δεν θα με βάλουν στη φυλακή, αλλά γράφουν άρθρα στις εφημερίδες και αν ένας καθηγητής δώσει στους μαθητές του το βιβλίο μου, τότε οι συντηρητικοί συνάδελφοί του θα πουν μια αυτός είναι ένας αποστάτης, προσέβαλε τον Κεμάλ και τον τουρκισμό, μιλάει για το βιβλίο του γιατί αποτελεί μέρος ενός πολιτισμικού πολέμου. Όταν εικά ρωτήσω τον εισαγγελέα σε ποια σελίδα βρισκόταν η προσβολή, δεν μπορούσα να πει...»

– Θα λέγαμε ότι δεν είναι και πολύ ασφαλές να είσαι συγγραφέας στην Τουρκία του Ερντογάν; – Μην μου δίνετε την απάντηση. Αυτή δεν είναι ερώτηση. Θέλετε να σας κάνω τέτοια δήλωση; Αν ναι, δεν είναι ωραίοι τρόποι για να γίνει μια συνέντευξη. Ρωτάτε αν είναι ασφαλές να είσαι συγγραφέας στην Τουρκία του Ερντογάν; – Εξέτε δικίο. Θέλω απλώς να ακούσω την εμπειρία σας.

– Ζας μετέφερα την εμπειρία μου. Πατι πρέπει να γενικεύσω; Μπορώ κάλλιστα να το κάνω: δεν υπάρχει ελευθερία του λόγου στην Τουρκία. Δεν χρειάζεται όμως να στοχεύουμε σε πομπώδεις και εντυπωσιακές δηλώσεις. Αν θέλετε να περαιοσώτε, δεν υπάρχει ελευθερία του λόγου στην Τουρκία, όμως γενικά στην πραγματικότητα δεν είναι οι συγγραφείς, αλλά οι δημοσιογράφοι. Που ασκούν κριτική στον Ερντογάν, που μέσα σε δύο μήνες καταλήγουν στη φυλακή, που έπειτα από ένα χρόνο τους συνιστά στον δρόμο και ενώ τους εκραβάζει η αλήτη μου, εκείνοι που λένε ότι διάβασαν το βιβλίο μου. Υπάρχουν πολλοί γενναίοι άνθρωποι στην Τουρκία και οι περισσότεροι από αυτούς είναι δημοσιογράφοι.

Η δική μου Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν είναι σαν του Ερντογάν

– Ένα από τα θέματα στις «Νύχτες Πανούκλας», καθώς και σε άλλα βιβλία σας, είναι η σχέση Ανατολής και Δύσης, η σχέση εκουχρονισμού και παράδοσης. Πού βρίσκεται η σημερινή Τουρκία ως προς αυτές τις δικαιοτήθειες; Υπάρχει κάποια χρυσή αναλογία; – Θεωρούμαι συγγραφέας της Ανατολής και της Δύσης. Είκοσι χρόνια πριν, θα το δέχονταν. Το δέχομαι ακόμα, αλλά με λιγότερη δραματικότητα. Αυτό που αποκαλούμε σήμερα Ανατολή και Δύση έχει να κάνει στην πραγματικότητα με τον εκουχρονισμό και με το παρελθόν. Όλα τα έθνη θέλουν, πρώτον, να συνδεθούν με το παγκόσμιο εκουχρονιστικό παρόν και, δεύτερον, να κρατήσουν ζωντανή την παραδοσιακή ταυτότητα τους και να είναι Έλληνες, Τούρκοι, Γερμανοί, Κινεζοί, Παπισμένοι, όσο περισσότερο μπορούν. Τέτοιες ταυτοχρονικές επιθυμίες, όμως, είναι ένα φυσικό αλληλοσυγκρουόμενες. Δεν μπορείς να είσαι σε όλα παραδοσιακός και να αποστρέφεις τον εκουχρονισμό. Τέτοια προβλήματα δεν θα λυθούν ποτέ. Καθώς όμως η γενναίωση βέση της Τουρκίας βρίσκεται μεταξύ ισλαμικών και

Χα ήθουν εντυχώς αν οι δύο χώρες συζητούν περισσότερο για το 1922, αντί να ενισχύουν στα έθνη την πίστη στη δική τους εκδοχή.

χριστιανικών χωρών, ασιατικών και ευρωπαϊκών, τα προβλήματα του εκουχρονισμού και της παράδοσης φαίνονται πιο δραματοποιημένα στα μυθιστορήματά μου. – Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στο δικό σας ενδιαφέρον για την Οθωμανική Αυτοκρατορία και στο νεο-οθωμανισμό που εντοπίζουμε στη σημερινή Τουρκία; – Η βασική διαφορά είναι η εξής: το κίνημα των έθνων, το κόμμα του Ερντογάν, εξυμνεί την Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά εξυμνεί τις vikes της επί του χριστιανισμού, την πρώιμη Ιστορία της, το πώς οι Οθωμανοί κυριαρχούσαν στα Βαλκάνια και σε ευρωπαϊκά εδάφη κατακτώντας κάθε μέρα και ένα καινούριο χριστιανικό χωριό, κάστρο ή πόλη.

Είναι μια εξόμνηση που τοποθετεί την Οθωμανική Αυτοκρατορία σε βάθος. Η απάντησή μου είναι ότι κι εμένα μου αρέσει η Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά όχι όπως στον Ερντογάν. Όχι με αυτόν τον μιλιταριστικό, εθνικιστικό τρόπο. Αν είχατε γνωρίσει τη γιαγιά μου θα βλέπατε ότι το πολιωιδιτικό σπίτι της εμοιάζε με κάποια από εκείνα στις «Νύχτες Πανούκλας». Μου αρέσουν τα οθωμανικά πράγματα, αλλά δεν τα νοσταλγώ. Μου αρέσει η ρομαντική ατμόσφαιρα που προσφέρει η οθωμανική εκουχρονία, αλλά στο μυθιστόρημα γράφω και για τις ήττες της αυτοκρατορίας, για τη διάλυση του γραφειοκρατικού συστήματός της, για το πώς οι Οθωμανοί διώχθηκαν από τα νησιά, τις επαρχίες και τις περιοχές που έχασαν, όπως τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τη Σερβία, την Ελλάδα, η κάποιες αραβικές χώρες. Αντι να εξόμνην την επιθετικότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θέλω να γράφω για τη μεγαλοχλυκή διάλυσή της.

– Τι θα καθορίσει το αποτέλεσμα των τουρκικών εκλογών του 2023; – Αν το αποτέλεσμα της εκλογικής καταμέτρησης γίνει σεβαστό –πάντα γινόταν, δεν υπήρχε ποτέ επιτυχημένη εκλογική απάτη στην Τουρκία–, τότε η πρόβλεψή μου είναι ότι ο Ερντογάν θα χάσει. Θα δομεί όμως αν θα αφήσει την εξουσία όπως έκανε ο Μπνολσούζ ή αν θα επινοήσει κάτι άλλο, αν θα παράδειγμα θα χαρακτηριζόταν τρομοκράτης ή ισχυροί υποψήφιοι δύο μήνες πριν από τις εκλογές και έτσι δεν θα μπορούσαν να συμμετάσχουν. Είναι κι αυτό πιθανό. – Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σημασία της εκατονταετηρίδας του 1922; – Για τους Έλληνες είναι η Μικρασιατική Καταστροφή –μικρότερη ή μεγαλύτερη, αλλά καταστροφή. Το ίδιο γεγονός για τους Τούρκους ήταν μια σπουδαία ένθικη επιτυχία, που εξυμνείται και εντάσσεται δυστυχώς στη διαιμόρφωση του μεγάλου αφηγήματος του τουρκικού εθνικισμού. Θα ήθουν εντυχώς αν οι δύο χώρες συζητούν περισσότερο για όλα αυτά, αντί να ενισχύουν στα έθνη την πίστη στη δική τους εκδοχή. Νομίζω ότι οι δύο εκδοχές

της Ιστορίας πρέπει να συνδυαστούν. Τούρκοι και Έλληνες ιστορικοί θα έπρεπε να συνεργαστούν σε μια προσπάθεια ώστε τα σχολικά βιβλία των δύο χωρών να γράφουν τα ίδια για όσα συνέβησαν το 1922. – Πώς σχολιάζετε όσα συμβαίνουν στο Ιράν; – Τρέφω μεγάλο σεβασμό και συμπάθεια για τις γυναίκες που ενώ εξαναγκάζονται να φορούν μαντίλα, εκείνες τις βγάδουν και τις καίνε. Τις σεβόμαι πολύ. Νομίζω ότι τα διεθνή Μέσα πρέπει να δώσουν περισσότερο προσοχή σε όσα συμβαίνουν στο Ιράν. Η κυβέρνηση της χώρας δεν μπορεί να είναι τόσο ελεύθερη να σκοτώνει τους πολίτες της, με τέτοια ευκολία και χωρίς να κρίνεται.

– Για κάποιες γυναίκες πάντως σε άλλα μέρη του κόσμου η μαντίλα αποτελεί σύμβολο της ταυτότητας τους. Σύννομοι, οι γυναίκες αποφασίζουν αν θα φορούν μαντίλα. Οι ο μόντι (ο.σ. πρωθυπουργός της Ινδίας), ούτε ο Ερντογάν, ούτε η γαλλική κυβέρνηση ή η ρωσική. Οι γυναίκες αποφασίζουν και αν θέ

λουν, αν τις φορούν. Κατά τη γνώμη μου, όμως, προτιμώτερο πρέπει να είναι το να έχουν συμπαράσει τα 18 τους χρόνια.

– Επιμένετε να γράφετε πολυσέλιδα μυθιστορήματα. Το θεωρώ σημαντικό σε έναν κόσμο με τόσους περισπασμούς. Τι πιστεύετε; – Είναι μια κλασική ερώτηση, που επανέρχεται διαρκώς. Κάποτε μου έλεγαν ότι ήρθε η ώρα να γράφω διηγήματα. Όμως ο «Θυσιάζας» του Τζέιμς Τζόις είναι ένα δύσκολο μυθιστόρημα, πολλών εκατοντάδων σελίδων, που πολλοί διαβάζουν ακόμα. Επειτα ο κόσμος έλεγε ότι τα διηγήματα είναι απειρητικά, γιατί κυριαρχούν το σπινάκι και η πλεόσωση. Και όμως συνεχίζαν να γράφονται μεγάλα μυθιστορήματα. Τα μυθιστορήματα δεν έχουν σχέση με την ανάγνωση των ειδήσεων και το να τα συγχέουμε αποτελεί παρανόηση. Οι αναγνώστες μου δεν βλέπουν τηλεόραση αγοράζουν τα μυθιστορήματά μου και τα διαβάζουν. Μπορώ να μην είναι εκατομμύρια επί εκατομμύρια, αλλά έχω πωλήσει περίπου 16 εκατομμύρια βιβλία σε όλο τον κόσμο.